

POPULISMENS UTBROTT BEROR PÅ NYLIBERALISMENS DJUPVERKAN

Av Sverker Gustavsson

Det har gjorts en rad försök att ge begreppet populism en mer precis innebörd. Negativ inställning till maktodelning och legitim opposition är de kriterier som mest fruktbart avgränsar populism från icke-populism. **Att populismen i dag är på stark frammarsch beror ytterst på nyliberalismens fyrtioåriga hegemoni som minskat tilltron till vad som går att uppnå med kollektivt handlande. För att bemöta populismen måste man återupprätta tron på att det är möjligt att genom demokratisk bearbetning moderera kapitalismen.**

TEMA POPULISM

SOMMARENS BRITTISKA FOLKMRÖSTNING och valet av Trump till amerikansk presidentkandidat är förmodligen bara början. Det finns skäl att räkna med en fortsatt tsunami av populism. Frågan är inte bara vad som förklarar flodvägen av avståndstaganden från expertis, överhet och representation. Den är också hur demokratin bäst inrättar sig för självförvar.

Utbrottet beror på fyrtio år av nyliberalism, sammanfattar statsvetarprofessorn Wendy Brown vid University of California i Berkeley. Den läran har haft en mer inträngande djupverkan än vad vi som är reformistiskt sinnade vanligen föreställer oss. Det är grundtanken i hennes bok *Undoing the Demos – Neoliberalism's Stealth Revolution*. Från 1970-talet och framåt har det påståtts att de förhoppningar, som efter de båda världskrigen knöts till allmän rösträtt och politisk frihet, var alltför stora. En strävan att minska tilltron till vad som går att åstadkomma genom kollektivt handlande har alltsedan oljekrisen varit underförstått vägledande över hela världen.

Nyliberalismens företrädare har lyckats med bedriften att "avhistorisera" föreställningen om en demokrati som är inriktad på full sysselsättning, välfärdsstat och

blandekonomi i syfte att höja och utjämna levnadsstandarderna. Följden har blivit minskat reformistiskt självförtroende och

”Nyliberalismens företrädare har lyckats med bedriften att 'avhistorisera' föreställningen om en demokrati som är inriktad på full sysselsättning, välfärdsstat och blandekonomi i syfte att höja och utjämna levnadsstandarderna.”

tilltagande politikerförakt. Läran har inte bara tjänat som stöd för en stram ekonomisk politik. Inverkan har framför allt varit allmänskulturell. Den har underminerat

tilltron till våra möjligheter att genom kollektivt handlande moderera kapitalismen. De politiska partierna och partsförhållandena på arbetsmarknaden har kommit att betraktas som problemet snarare än som lösningen på det faktum att tillvaron är fylld av målkonflikter och motstridiga intressen.

Förklaringen till utbrottet av storskalig populism är den tolkning av samtidshistorien som nyliberalismen lyckats etablera, hävdar Brown. Som följd av mellankrigstidens erfarenheter togs en demokratisk och välfärdsstatlig ordning efter 1945 alltför mycket för given, började nyliberalerna hävda på 1970-talet. Utnyttjandet av rösträtten och friheten hade medfört att demokratin överbelastades. En alltför stark tilltro till principerna om politisk frihet och allmän rösträtt behövde därför en motvikt. Varje tänkbar aspekt av det mänskliga livet behövde marknadsutsättas.

Ett program inriktat på detta fullföljdes över hela världen. Följden har blivit att fler och fler medborgare förlorat tron på demokratin som motkraft. Besvikna söker de sig till företrädare som turnerar problemet som en fråga om folket mot etablissemangen i stället för höger mot vänster.

Donald Trump lovar upprört att återupp-
rätta Amerika som det en gång var. Marine
Le Pen säger sig företräda det "egentliga"
Frankrike, vars många okända och glömda
människor det arroganta etablissemanget
negligerar.

Detaljerna och nyanserna i Browns hu-
vudsakliga förklaring – med beaktande av
olika länder och skilda samhällssektorer
– kommer att sysselsätta våra historiker
för överskådlig framtid. Samtidigt står vi
inför en omedelbar utmaning. Hur skall vi
förhindra att det som hände under mellan-
krigstiden upprepas? Varför anser vi det
vara bättre att ställa höger mot vänster än
folket mot etablissemanget?

BENJAMIN MOFFITT HETER en ung austr-
aliensisk statsvetare som för några år sedan
disputerade i Sydney och som nu arbetar
vid Stockholms universitet. Hans bok *The
Global Rise of Populism*, som just utkommit,
har två förtjänster. Den ena är att han inte
bara behandlar den europeiska och nord-
amerikanska populismen utan också de la-
tinamerikanska, afrikanska och asiatiska
erfarenheterna. Underlagsmaterialet är
inte bara Putin, Erdoğan, Orbán, Kaczyn-
ski, Le Pen, Grillo, Wilders och Trump utan
också Menem, Chavez, Morales, Museveni,
Zuma och Shinawatra. Grovt avgränsat be-
skriver Moffitt hur politiker och politiska
rörelser med stöd av allmän rösträtt och
massmedier mobiliserar vad de anser vara
folket gentemot domstolar, partier, orga-
nisationer, myndigheter och massmedier.

Den andra förtjänsten är att han lyckas
överskådligt framställa aktuell popu-
lismforskning genom att koncentrera
uppmärksamheten till vad som hjälper
oss att uppfatta skillnader och likheter.
Det kräver att han avgränsar begreppet
lagom snävt. Å ena sidan får det inte avse
allt som är folkligt och samhällskritiskt. Å
andra sidan får det inte heller ges en så ex-
klusiv innebörd att ingen enda populistisk
företeelse motsvarar kraven, för då blir det
ointressant.

Uppgiften att fruktbart avgränsa löser
Moffitt genom att steg för steg avfärda o-
lika alternativ som andra populismforskare
har föreslagit. För en del är populismen en
ideologi, för andra en *diskurs*, för en tredje
en *strategi* och för en fjärde en *politisk
logik*. Moffitt avfärdar samtliga alternativ
som ofruktbara, eftersom inget av dem
avgränsar tillräckligt tydligt. Även före-
teelser som inte otvetydigt framstår som
populism rymmer inslag av populistisk
ideologi, diskurs, strategi och politisk lo-
gik. Ingen av definitionerna gör tillräckligt
skarp åtskillnad.

Det karaktäristiska fångas bättre, anser
Moffitt, av idén om en *politisk stil*. Popu-
lismen är under moderna förhållanden

massmedial. Växelverkan med medborgar-
na sker inte genom partier och organisa-
tioner utan genom massmedier. Maneren
liknar populärkulturella personer och
idrottsstjärnors kändisförhållande till sin
publik. Vederbörande hyllas på grundval
av sin egenskap av att vara känd och inte
för vilka idéer och intressen som han eller
hon företräder.

Inom ramen för dessa villkor brottas le-

”Avstegen från det konventionella sonas under dunkel hänvisning till värdet av att inte alltid vara 'politiskt korrekt'.”

daren med problemet att på en gång fram-
ställa sig som en vanlig människa och sam-
tidigt ge intryck av att vara utrustad med
extraordinär förmåga. Det löser vederbö-
rande genom att säga och göra olämpliga
saker som väcker uppseende men för vilka
vederbörande blir förlåten. Avstegen från
det konventionella sonas under dunkel
hänvisning till värdet av att inte alltid vara
”politiskt korrekt”.

Genom att peka finger mot alltför kon-
ventionellt resonering och uppträdande
politiker, experter och opinionsbildare
vinner politikern erkännande. Begreppet
populism avgränsas mest fruktbart, ar-
gumenterar Moffitt, om vi koncentrerar
uppmärksamheten till den performativa
repertoar som vägleder vederbörandes
framträdanden. Det intressanta blir då
på vilket sätt en populist uppträder för
att stärka sin känslomässiga kontakt med
folkliga stämningar och föreställningar.

Lakttagelsen är slående men lämpar den
sig för fruktbara avgränsningar? En norm-
brytande performativ repertoar gör sig för-
visso starkt gällande hos Trump och Ber-
lusconi men inte hos Merkel. Det visar att
det som Moffitt föreslår gör skillnad. Men
blir ändå inte gränfallen alltför många?
Finner vi inte spridda försök att vara an-
slående hos snart sagt varje politiker med
ambitioner? Bestämningen normbrytande
performativ repertoar fångar något som vi
känner igen, men den klargör inte i prak-
tiken vad som skiljer en populist från en
icke-populist.

ETT LIKANDE FÖRSÖK till begrepps-
bestämning har holländaren Matthijs Roo-
duijn bidragit med. Efter att ha jämfört

åtta europeiska, nordamerikanska och
latinamerikanska exempel kommer han i
uppsatsen "The nucleus of populism – In
search of the lowest common denomina-
tor", i tidskriften *Government and Opposition*
2014, vol. 49 (4), fram till att det för all po-
pulis utmärkande bäst fångas med hjälp
av fyra kriterier: folket som huvudaktör,
antielitism, etniskt folkbegrepp och fram-
hållande av ett samhälleligt kristillstånd.
Resonemang är föredömligt genomfört
och därför framgår tydligt vad varken Mof-
fitt eller Rooduijn beaktar. Det är hur stats-
vetarna i samband med det demokratiska
genombrottet besvarade frågan. Under
mellankrigstiden fördes diskussionen un-
der andra rubriker men gällde samma pro-
blem. Borde den allmänna rösträtten för-
enas med ett krav på maktindelning? Eller
var ett beaktande av skilda idéer och olika
intressen ägnat att vanställa folkviljan?

Före 1914 hade regeringsmakten i län-
der som Tyskland och Sverige varit grun-
dad på principen om en kung eller kejsare
som ärvde sitt ämbete. Monarkens makt
hade inte varit absolut utan inskränkt
genom att befogenheterna tillkom olika
statsorgan. När riksdagarna i Stockholm
och Berlin hade övertagit det yttersta an-
svaret inställde sig frågan om inte reger-
ingsmakten även under dessa nya beting-
elser behövde en motvikt. Detta krävdes
för att tilltron till värdet av allmän rösträtt
och politisk frihet skulle kunna befästas,
argumenterade socialdemokrater och so-
cialliberaler. Dessa båda partiernas polemik
riktade sig mot fascismens och kommu-
nismens tolkning av det demokratiska
genombrottet. Enligt deras alternativ ut-
trycktes folkets sanna vilja bäst av en le-
dare och ett parti utan mellanled och insti-
tutionella begränsningar.

När den inflytelserike svenske statsveta-
ren Axel Brusewitz installationsföreläste
i Uppsala 1923 argumenterade han för
att principerna om allmän rösträtt och
maktindelning inte var oförenliga på det sätt
som hans konservativa föregångare under
genombrottsåren hade framställt saken.
Båda idéerna förenades på skilda sätt i de
tre grundläggande författningstyperna
USA, Storbritannien och Schweiz, men
grundidén var densamma. Dessa länders
sätt att kombinera de båda rättensörena
utgjorde variationer på en gemensam fö-
reställning om att *all* offentlig makt utgår
från folket. Domstolar, medier, partier,
myndigheter och organisationer utövar
sin bromsande och möjliggörande inver-
kan på skiftande sätt. Ändå är det i alla tre
slagen av demokratiska statskick folket
som har sista ordet om reglerna för makt-
utövning och representation. Dessa är inte
givna av Gud eller Naturen.

SAMMA ÅR SOM Brusewitz installationsföreläste publicerade hans kollega Carl Schmitt, vid den tiden professor i Bonn, en bok, *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, som skarpsinnigt och engagerat ifrågasatte att maktindelning behövdes även sedan monarkin hade övergivits. Genom Tysklands nederlag i världskriget, beklagade han sig, hade detta förlegade artonhundratalsänkande om politisk liberalism bemäktigat sig sinnena också utanför USA, Storbritannien och Schweiz. Weimarrepubliken hade med stöd av segrarmakterna formats för att på grundval av allmän rösträtt praktisera maktindelning. Detta försök framstod i hans ögon som ett historiskt misstag, dömt att misslyckas. Enligt Schmitts tolkning av det demokratiska genombrottet var uppgiften att oförmedlat och oförhandlat säkerställa samstämmighet mellan folkvilja och maktutövning. Rätt beslut uppnås inte efter överläggningar mellan företrädare för olika idéer och intressen utan genom att härskaren, oavsett vem vederbörande är, fattar auktoritativa beslut.

Varken den akademiskt liberala idén om ett seminarium eller den ekonomiskt liberala idén om en allomfattande marknad kunde, ironiserade Schmitt, med utsikt till framgång läggas till grund för maktutövningen inom staten. Behovet av obestriddig yttersta auktoritet gick inte att förbise. Folkviljan fick inte perverteras genom debatter, seminarier och förhandlingar av det slag som den liberala synen på begränsande och möjliggörande idéer och intressen bidrog med. Inslaget av maktindelning innebar enligt Schmitt en organiserad obeslutsamhet. Den sortens perversion kunde

och borde inte moderera kapitalismen på det sätt som behövdes. 1900-talets förhållanden var helt andra än de 1800-talsförhållanden som företrädarna för idén om allmän rösträtt i kombination med maktindelning haft för ögonen.

”När partierna bildar kartell för att gemensamt skydda sig mot faktiska idéer och intressen slutar de inte bara att lyssna utan också att förklara.”

IDÉN OM ATT allmän rösträtt och maktindelning kunde och borde förenas på det sätt som Brusewitz hade utvecklat i sin installationsföreläsning överlevde mellankrigstiden enbart i USA, Storbritannien, Schweiz, Sverige och Finland. Tjugo år efter fredsslutet 1919 utbröt andra världskriget. Utgången av detta krig gjorde att problemställningen återkom som tema i den politiska värld som tog form efter 1945 och 1989 och där vi nu befinner oss.

Med detta perspektiv för ögonen läser jag Sofia Näsströms intervju i detta nummer med den italiensk-amerikanska statsvetarprofessorn Nadia Urbinati, verksam vid Columbia University i New York. I deras samtal – och än mera så i sin bok *Democracy Disfigured* – anlägger Urbinati vad som närmast framstår som ett socialme-

dicinskt perspektiv på vad Brusewitz och Schmitt några år efter det demokratiska genombrottet diskuterade.

Populism anser Urbinati vara ett av tre olika självskadebetenden varigenom våra dagars demokratier vanställer sin förmåga att förbinda stat och samhälle. En social gruppering tillåts betrakta sig som folkets sanna företrädare. Dess anhängare anser sig på oklara grunder utgöra det ”egentliga” folket. Inga andra kan legitimt opponera mot dessa anspråk. Demokratin tjänar då inte längre som arena för bearbetning av olika idéer och skilda intressen. Den reduceras till en arena för enhälliga beslut med acklamation. Det andra destruktiva beteendet är att välja teknokratiska expertlösningar på problem som är omstridda. Därigenom frigör sig folkstyret inte bara från plikten att utarbeta kompromisser mellan motstridiga idéer och intressen utan också från ansvaret. Det tredje självskadebetendet är att reducera sammanjämningen till en alltmer begränsad grupp av företrädare för skilda idéer och intressen. Demokratin kräver då inget mer av medborgarna än valdeltagande.

Dessa tre självskadebetenden praktiserar parallellt och förstärker varandra ömsesidigt. Ju svårare det blir att genom bearbetning hjälpligt tillgodose motsatta idéer och intressen, desto mer väljer politikerna teknokratiska lösningar och gör medborgarna till åskådare. Ju mer väljarna nöjer sig med att vara åskådare, desto mer reduceras deras förståelse för politik som det möjligas konst. Att reagera med populistisk aggressivitet i stället för att utreda, överlägga, förhandla och kompromissa framstår som lösningen med stort ”L”.

BEHANDLADE TITLAR

Christopher J. Bickerton

European Integration – From Nation-States to Member States
(Oxford University Press, 2012) ISBN: 9780199606252

Wendy Brown

Undoing the Demos – Neoliberalism's Stealth Revolution
(MIT Press, 2015) ISBN: 9781935408536

Peter Mair

Ruling the Void – The Hollowing of Western Democracy
(Verso, 2013) ISBN: 9781844673247

Benjamin Moffit

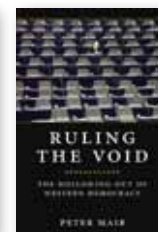
The Global Rise of Populism – Performance, Political Style, and Representation
(Stanford University Press, 2016) ISBN: 9780804796132

Jan-Werner Müller

Was ist Populismus? – Ein Essay
(Suhrkamp, 2016) ISBN: 9783518075227

Nadia Urbinati

Democracy Disfigured – Opinion, Truth, and the People
(Harvard University Press, 2014) ISBN: 9780674725133

EMPIRISKT FYLLIGARE, MEN utifrån samma grundtanke, förmår den i förtid avlidne partiforskaren Peter Mair fördjupa sammanhanget mellan de tre självskadebetendena. Nyckelidén i hans postumt utgivna *Ruling the Void* är föreställningen om kartellisering. Enligt den liberaldemokratiska teorin är poängen med partier att de inte bara uppåt utan också nedåt län-

”Till den politiska klassen räknas även journalistiken, som också den anses göra vad den kan för att konspirativt och lögnaktigt desinformera.”

kar samman stat och samhälle. Lyhörddhet är idealet för lyssnandet och ansvarighet för inriktningen på att begripligt förklara varför alla idéer och intressen inte samtidigt går att tillgodose. När partierna bildar kartell för att gemensamt skydda sig mot faktiska idéer och intressen slutar de inte bara att lyssna utan också att förklara. Särskilt har allt som har varit förknippat med globaliseringen och europeiseringen haft denna politiskt kartellisierande karaktär.

När partierna avskärmar sig blir deras funktion mer att legitimera den faktiskt förda politiken än att ställa denna under debatt. Stödet för att det förhåller sig på det sättet är de allt större inslagen av teknokratiska arrangemang och opinionsmätningar. Domstolar, ämbetsverk, centralbanker och bindande internationella normer görs i växande utsträckning oåtkomliga. Det sker för att skydda statens auktoritet gentemot sakligt oansvariga valutslag och opinionsyttringar. Demokratins bearbetande funktion urholkas därigenom. Populistiska opinionsbildare och medierna som bara intresserar sig för maktspillet erövrar det uppkomna utrymmet. Av en växelverkan mellan stat och samhälle, vars innehåll är bestämd av sakfrågorna, återstår med tiden allt mindre.

När partierna gör en likartad bedömning av vad som är ansvarigt öppnar det för en strid om regeringsmakten med stöd av alltmer sofistikerade marknadsföringsmetoder. Därigenom ökar misstron ännu mer gentemot vad de som anser sig vara insatta betraktar som ansvariga synpunkter. De som bearbetar motstående idéer och intressen anklagas för politisk korrekthet och för att bara vara inriktade på att skydda statsledningen. Till den politiska

klassen räknas även journalistiken, som också den anses göra vad den kan för att konspirativt och lögnaktigt desinformera. Det tyska ordet för detta är *Lügenpresse*.

Teorin om vad partier bör vara kränks enligt Urbinati och Mair av detta slags kortslutningar. Samtliga tre tendenser undergräver tilltron till partierna och deras inriktning på att bearbeta och förhandla. För teknokraten innebär bearbetning och förhandling att det sakligt rätta inte kommer att verkställas. För populisterna innebär bearbetning och förhandling att icke berättigade idéer och intressen ges tillfälle att kompromettera lösningar med stort "L". Teknokrater och populisterna gynnar i praktiken varandra ömsesidigt. De tänker helt olika men förenas i tron på obestridligt korrekta ställningstaganden.

Den som anser att maktindelning och demokrati är uttryck för samma grundtanke – på det sätt som Brusewitz företrädde – utgår i stället från föreställningen om det möjligas konst och att gemenskapen hela tiden riskerar att falla sönder till följd av inbyggda spänningar. Praktiskt gäller frågan vad som möjliggör fortsatt samlevnad trots förekomsten av skilda idéer och olika intressen. Teorier om fullständig jämvikt och ett fulländat sluttillstånd av det slag som föresvävar teknokraten och populisterna saknas i hur Brusewitz tänkte sig olika möjligheter att kombinera maktindelning och allmän rösträtt. För honom räcker det att klarlägga alternativ samt att utreda, bearbeta och förhandla i syfte att uppnå provisoriskt hållbara kompromisser.

PÅTAGLIGT INSPIRERAD AV Urbinati och Mair – vars grundtankar funnits som bi-

drag till olika tidskrifter sedan tioalet år tillbaka – är den brittiske statsvetaren Christopher Bickerton. Efter att ha disputerat i Paris 2008 och arbetat några år i Amsterdam är han numera verksam i Cambridge. Hans över hela Europa välförtjänt lovordade bok *European Integration* vänder sig mot föreställningen att unionsprojektet inte berör de ingående ländernas karaktär av demokratier utan bara deras utrikespolitik.

Det som äger rum genom övergången från nationalstat till medlemsland är en omvandling av respektive länders statskick. Överansträngda partier önskar genom unionsmedlemskap frigöra sig från beroendet av allmän opinion, valrörelser och politisk bearbetning i det egna landet. Det sker genom att de låter sina stater övergå från att vara inom sig förhandlande maskinerier till att underordna sig en av samtliga länders regeringar och domstolar undan för undan framförhandlad auktoritet.

Detta är inte detsamma som att varje land för sig konstitutionellt binder sig. En egen grundlag går att ändra. Men de politiska partierna reducerar sina möjligheter att på grundval av sammanjämkade idéer och intressen ta ställning till målkonflikter. Ländernas regeringar, förvaltningar och domstolar får tillfälle att – med mindre hänsyn tagen till idéer och intressen i det egna landet – tillämpa ett unionsfördrag. Poängen är att detta inte är någon grundlag som länderna på egen hand kan ändra. Det reformistiska utrymmet för att lära av erfarenheten minskar därigenom i vart och ett av medlemsländerna. De nationella statskickerna omvandlas utan att

► **Pagidademonstration i Dresden 2014. Banderollen säger att pressen ljuger, det enda som stämmer är väderleksrapporten.**

ersättas av en europeisk förbundsstat med demokrati på två nivåer.

Frågan är varför detta sker. Vägledande enligt Bickerton är en önskan att kunna bortse från det moment av bearbetning genom partier, medier och organisationer som normen om liberal demokrati föreskriver. Efter omvandlingen handlar det inte längre om att hålla samman stat och samhälle i egna landet. Unionen tjänar i stället som en grupp fackföreningar för ländernas regeringar, domstolar och förvaltningsapparater för att de mer effektivt ska kunna värja sig gentemot intressen och idéer i det egna landet. Bevekelsegrunden är en önskan att kunna bedriva den rätta politiken, trots att det inom det egna landet inte går att på förhandla fram det stöd som behövs om beslutanderätten är alltigenom nationell. Den allmänna rösträtten, yttrandefriheten, föreningsfriheten och bundenheten vid idéer om legitim opposition gör det i praktiken omöjligt att besluta i enlighet med "rätt" saklig bedömning.

Bickerton menar att teknokratiseringen och stärkandet av populismen har fortskridit parallellt och att de har förstärkt varandra ömsesidigt. Båda har haft udden riktad mot politisk bearbetning och förhandling. Det samlade resultatet har blivit vad han med ett paradoxalt uttryck kallar populistisk teknokrati. Populismen utgörs av antagandet att det finns "rätta" lösningar, som den av nationell opinionsbildning och nationell politisk bearbetning oförstörde medborgaren förutsätts omfatta. Teknokratin består i att vad som är "rätt" politik bara kan uppnås genom beslut av opolitiskt styrda institutioner utom räckhåll för nationella valrörelser, nationell opinionsbildning och nationell bearbetning.

VAD URBINATI, MAIR och Bickerton har att säga om hur den liberala demokratin vanställs, urholkas och lämnas i sticket leder fram till budskapet i den tyske statsvetaren Jan-Werner Müllers *Was ist Populismus?* Detta utvecklar han för övrigt också i en föreläsning på engelska som är lätt tillgänglig på nätet (<https://vimeo.com/153095972>). Han fäster särskild vikt vid att populismen har övergått från att i Europa och Nordamerika vara marginell och småskalig till att strukturellt forma debatten. Detta ställer enligt honom särskilda krav på tanke-reda och uttrycksskärpa.

Som framgår av Håkan Boströms intervju med Müller i *Respons* (3/2013) har vi att göra med en forskare som för en svenskspråkig betraktare påminner om Herbert Tingsten. Müller har samma grundläggande förmåga att vara knivskarp, att koncentrera sig på det väsentliga och att göra

detta mot en intensivt upplevd samtidshistorisk bakgrund. Han har varit verksam i Berlin och Oxford och skrivit om den efterkrigstida tyska idéer om författningspatriotism, om Schmitt som antiliberal tänkare och om hur demokratin återupprättades i Europa efter andra världskriget. Numera undervisar han i politisk idéhistoria vid Princeton. Där arbetar han på en bok om den europeiska kristdemokratin som historisk parallell till socialdemokratin när det gäller förmåga att med alla slags välja-

globaliseringens förlorare eller på motsvarande sätt med självklarhet antar att de personlighetsmässigt är människor som har svårt att acceptera att det finns delade meningar.

PROBLEMET MED ATT resonera brett historiskt, sociologiskt och psykologiskt är att betraktaren bortser från två närliggande invändningar. Den ena är att populismen numera inte bara är en marginell företeelse utan sitter vid makten i länder som

”Försvaret för varför bara den egna gruppen bör vara representerad och få göra sig gällande kan lika gärna vara: 'Jag är själv framgångsrik, det är sant. Men varför kan inte också den mindre framgångsrike på egen hand anstränga sig för att göra samma resa som jag har gjort?'.”

re för ögonen överbrygga skilda idéer och olika intressen.

Konsten att få grepp om den hastigt uppblående storskaliga populismen förutsätter att vi eftersträvar elementär klarhet. Vi behöver börja med att fixera en fruktbar definition. Lika litet som något annat politiskt begrepp har nyckelordet någon en gång för alla givna syftning. Även språkbruket är omstritt. Müllers uppgift blir följaktligen att bestämma sig för vad det kan vara fruktbart att låta ordet beteckna. Begreppet bör varken avgränsas så snävt att det intressanta faller utanför eller göras så vittfamnande att allt vad betraktaren gillar, ogillar eller finner anmärkningsvärt inbegrips. En lagom snäv definition gör att han effektivare kan beskriva, förklara och ta ställning till vad som bör göras.

Liksom Moffitt börjar han med att redogöra för egenskaper och kännetecken som bör avvisas som återvändsgränder. En första skenbar lösning är att kalla alla uttryck för folklig vrede och arga åsikter som man själv ogillar för populism. En annan analytisk återvändsgränd, menar Müller, är att alltför mycket höja blicken och föreställa sig populismen historiskt, sociologiskt eller psykologiskt. Vederbörande gör då en poäng av vilka rörelser i USA och Ryssland på 1800-talet och i Sydamerika på 1900-talet, som har kallat sig populister eller av sentida betraktare getts den benämningen. Även här kommer alltför mycket att inbegripas för att användningen av ordet skall kunna höja nivån på debatten. Än mera gäller detta om vi med självklarhet föreställer oss populister som den ekonomiska moderniseringens och

Ryssland, Turkiet, Ungern och Polen samt befinner sig alldeles i närheten av makten i USA och Frankrike, för att inte tala om att förhållandevis stora minoriteter numera gör sig gällande i vartenda europeiskt unionsland. Inte ens Tyskland är numera förskonat.

Den andra invändningen gäller vad som utmärker den populistiskt sinnade medborgaren. Självklart kan han eller hon vara någon som socialt förlorat på den ekonomiska utvecklingen eller en individ som psykologiskt tycker synd om sig själv. Men vederbörande kan också, visar den sociologiska forskningen, vara välbeställd och tillfreds med sig själv. Försvaret för varför bara den egna gruppen bör vara representerad och få göra sig gällande kan lika gärna vara: "Jag är själv framgångsrik, det är sant. Men varför kan inte också den mindre framgångsrike på egen hand anstränga sig för att göra samma resa som jag har gjort?"

VI BÖR STRIKT hålla oss till politisk frihet och legitim opposition som kriterier för att avgränsa nyckelbegreppet, menar Müller. Poängen är att den som inte är populist anser det vara principiellt berättigat att förespråka en annan regering och en annan politik. Populisten, däremot, anser att andra idéer och intressen inte har berättigade anspråk. Han eller hon anser sig företräda det "sanna folket" i motsats till det slags falska företrädare, som har manipulerat det faktiska folket därhän att detta inte förstår sitt eget bästa. Synpunkten känns igen inte bara från Moskva, Ankara, Budapest och Warszawa utan numera också från utmanarna om presidentmak-

ten i Washington och Paris liksom hos de nordiska partier, om vilka Olof Petersson skrev i anslutning till Bengt Lindroths bok *Väljarnas hämnd* i *Respons* 2/2016. Avgörande är inte föreställningar om höger och vänster utan att populisterna ställer det samlade oförstörda folket mot det samlade korruppta etablissemangen.

Müllers skäl för att nöja sig med legitim opposition som avgränsningskriterium är inte bristande intresse för ekonomiska, sociala och psykologiska faktorer. Tvärtom är det hans upptagenhet av hur den reformistiska demokratin effektivare än hittills skall kunna försvara sig själv, som får honom att vilja avgränsa begreppet på det sättet. Genom att han inte förutsätter mer än nödvändigt blir det lättare att undersöka och empiriskt uttala sig om samband som har politisk betydelse. Han förmår effektivare rikta uppmärksamheten mot vad han anser vara huvudsaken. Demokratin behöver inrätta sig för självförsvar.

En historisk tillbakablick belyser poängen med att ställa frågan på det sättet. Borgerlig vänster och socialdemokrati förespråkade efter 1918 allmän rösträtt,

språkbruket, kunna vara blandekonomier och välfärdsstater.

Kombinationen av maktindelning och demokrati försvaras bäst genom att praktiseras. Så förhöll det sig, trodde mellankrigstidens socialdemokrater och vänsterborgerliga partier. Det som inträffade i praktiken var raka motsatsen. På den europeiska sidan om Atlanten slutade mellankrigstiden med att demokratin befann sig nära gränsen till totalt sammanbrott. Våren 1940 hade den överlevt bara i Storbritannien, Schweiz, Sverige och Finland. På den amerikanska sidan, däremot, hade ett enastående ledarskap lyckats häva arbetslösheten utan att folkstyret hade behövt offras. Demokratin hade kunnat vidmakthållas och framtidstron återupprättas. Erfarenheterna från det amerikanska trettioåret bidrog femton år senare till att den demokratiska reformismen på den europeiska kontinenten kunde återupprättas och framgångsrikt vägleda återuppbyggnaden.

Återhämtningen under de trettio första åren efter andra världskriget förutsatte hög tilltro till politisk frihet och legitim

HUR DE POLITISKA kraftmätningarna i USA, Italien, Nederländerna, Österrike, Frankrike och Tyskland under 2016 och 2017 kommer att sluta är svårt att förutse. Lättare att bedöma är hur vi mest fruktbart bör avgränsa begreppet populism, om vi på allvar önskar anta den historiska utmaning som vi står inför. En negativ inställning till maktindelning och legitim opposition är vad som från reformistisk synpunkt mest fruktbart avgränsar populism från icke-populism. På det sättet tydliggörs bäst vad som behöver återupprättas efter fyrtio år av nyliberal underminering.

För att återknyta till Brown är det två tankar som behöver återupprättas. Den ena är tilltron till att principerna om allmän rösträtt och maktindelning går att förena med syftet att rädda kapitalismen från sig själv. Det var en tilltro som under mellankrigstiden fundamentalt gäckades men som återupplivades under de trettio första åren efter 1945 för att sedan pressas tillbaka. Ännu en gång handlar det om att återupprätta tilltron. Annars kan den politiska friheten och den allmänna rösträtten ännu en gång inskränkas. Nyliberalismens idé om en subjektlös maktutövning (*governance*) bör stå tillbaka för den reformistiska idén att det är folket och folken som styr på grundval av bästa möjliga kunskapsunderlag.

Den andra idén som behöver återupprättas är vikten av nyansering och detaljkännedom. Om uppgiften är att moderera kapitalismen i ett samhälle och en värld präglad stor mångfald och komplexitet, duger det inte att enbart vara vägledad av vad som från ekonomisk synpunkt uppfattas som det enda möjliga. Ty själva poängen med det finns en "kultur" och en "modernitet" är att vi inrättar undervisning, vård, rättsväsen, partsförhållanden på arbetsmarknaden och alla andra omfördelningar av livsutsikter på ett sätt som *inte* är det enda möjliga. Det är skälet till varför vi behöver underkasta oss ett ständigt fortgående utredande, debatterande och förhandlande. Med andra ord räcker det inte med legitim opposition. Det krävs också en allmänt utbredd insikt om reformismen som nödvändig metod för att kontinuerligt bearbeta spänningen mellan skilda mål och olika intressen.

► Donald Trump vill "Make America Great Again".

religionsfrihet, förenings- och yttrandefrihet, legitim opposition, rättsstat, tilltro till professionalism samt förmåga att lösa samhällsproblem. Spetsen var inte bara riktad mot fascismen utan också mot kommunismen. Till skillnad från dessa båda alternativa tolkningar förutsatte den för borgerlig vänster och socialdemokratin gemensamma inställningen ingen bestämd idé om slutmålet. Framtiden ansågs vara öppen. Inom ramen för denna överideologi förutsattes motstående idéer och intressen kunna politiskt bearbetas. Siktet var inställt på provisoriskt hållbara kompromisser. Ett samhälle kunde förbli modifierat kapitalistiskt och ändå vara demokratiskt. Samhällena förutsattes, beroende på

opposition i kombination med en stark vilja att genom demokratisk bearbetning moderera kapitalismen för att höja och utjämna levnadsstandarden. Från 1980-talet har utvecklingen i USA och Europa däremot präglats av att tilltron har minskat. Den "väljarnas hämnd", som Lindroth beskriver, kan bero på nyliberalismens av Brown påtalade djupverkan. Kombinationen av allmän rösträtt och maktindelning förknippas av en växande andel av befolkningen inte längre med full sysselsättning, välfärdsstat och fackliga rättigheter. Utan hänsyn tagen till detta tror jag, liksom Müller, att det kommer att visa sig svårt att återupprätta tilltron till att demokratin försvaras bäst genom att praktiseras.

► Sverker Gustavsson är professor i statskunskap vid Uppsala universitet.